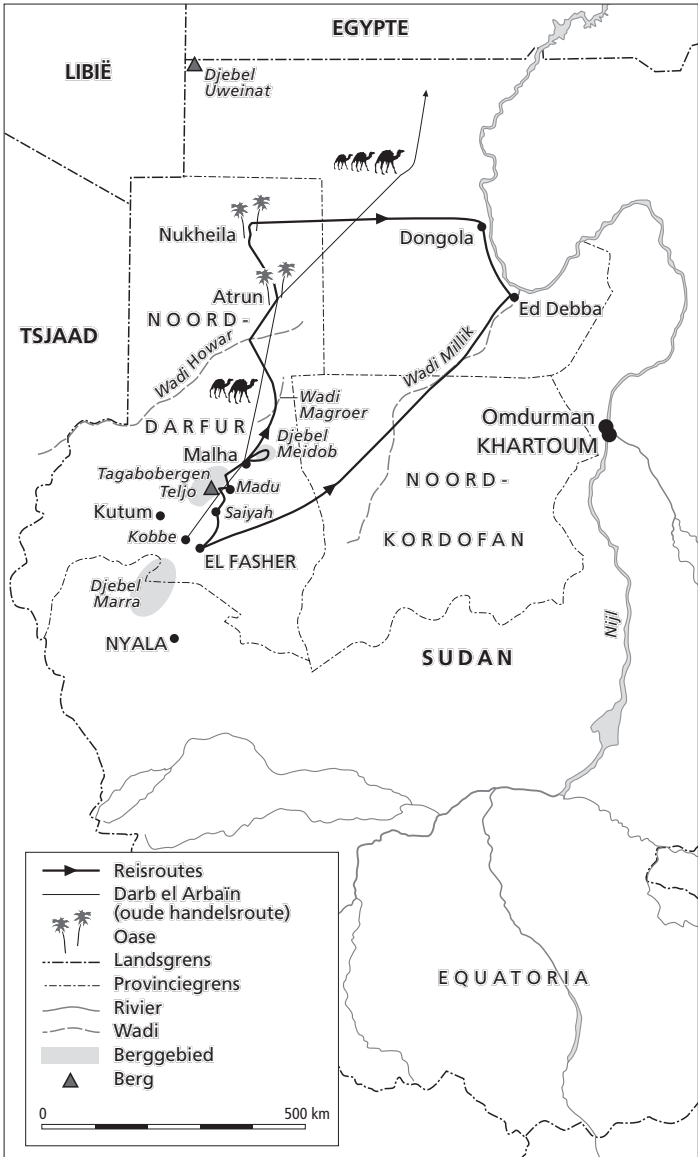

1. Yussuf	9
2. Herders en hulpverleners	58
3. De Meidobbergen	102
4. De oase met de duizend dadelpalmen	159
5. De handelskaravaan	215
Woordenlijst Arabisch-Nederlands	252
Belangrijke data in de geschiedenis van Sudan en Darfur	254

De nagetekende kaart van Almásy

Arita's routes

YUSSUF

Yussuf verscheen in de deuropening van het theehuisje. Hij knikte bijna onmerkbaar en verdween weer. Met stramme benen kwam ik overeind en verliet het rieten hutje via de achterkant. Verblind door de zon stond ik even te tollen op mijn benen. Toen ik opkeek staaarde ik recht in het verbaasde gezicht van de wasman die aan deze kant van de kamelelenmarkt zijn nering dreef. Hurkend voor een grote platte schaal haalde hij hemdjurken en broeken door het sop. Aan de doorgebogen waslijn wapperden fris gewassen gewaden, nog blauw van de indigo, die het katoen in de zon doet verkleuren tot een prachtig wit. Ik groette de man en liep haastig Yussuf achterna, die om een hoekje was verdwenen. Voorbij de laatste theehut zat hij op de grond en hij gebaarde dat ik naast hem moest komen zitten. Even later verscheen een man met een enorme *dakkar*, een mannetjeska-meel.

‘Wat vind je ervan?’ wilde Yussuf weten. Ik kende Yussuf nauwelijks, maar had hem op voorspraak van een kennis ingehuurd om me te vergezellen op een reis door de woestijn in het noordwesten van Sudan. Een gevaarlijk gebied dat ik had gemeden uit angst voor een gewapende overval tot ik op het idee kwam bescherming in te huren, net als de grote karavanen van weleer.

De man met de indrukwekkende *dakkar* was door Yus-

suf ingeschakeld om vier sterke kamelen voor me te kopen. Het zou de prijs maar opdrijven als ik zelf met pakken geld op de markt rondliep. Keurend liep ik om het beest heen, sceptisch bekeken door de kamelenman. Hij wilde het spel wel meespelen, maar wat hem betrof was het allemaal show, hoe zou een buitenlander meer van kamelen kunnen weten dan hij, die ermee was opgegroeid? Ik bestudeerde de lichaamsbouw van het enorme beest, zijn sterke poten, en controleerde of ze tijdens het lopen niet langs de borstplaat schuurden. Ik haalde wat hulpeloos mijn schouders op. Het leek me wel een goed exemplaar, maar hoe kon ik in vijf minuten beoordelen of het beest geschikt was voor de lange woestijntocht die we gingen ondernemen?

‘Vertrouw maar op mij,’ zei de kamelenman, die mijn aarzeling zag. Met rappe bewegingen tekende hij met een stok Arabische cijfers in het zand: zeshonderd euro.

‘Niet duur,’ was Yussufs commentaar.

Ik knikte aarzelend, en daarmee was de koop gesloten.

Een week eerder was ik met een vliegtuigje in El Fasher geland, de hoofdstad van Noord-Darfur, een Sudanese deelstaat die in het westen aan Tsjaad grenst en in het noorden tegen Libië aan ligt. In Noord-Darfur wonen voornamelijk herders en nomaden, die geiten, schapen en kamelen laten grazen op savannes en in *wadi's*, droge rivierbeddingen die met wat geluk in de zomermaanden regen vangen. Boven Wadi Howar, op de zeventiende breedtegraad, groeit er helemaal niets in deze woestijn, er valt niet of nauwelijks regen en de luchtvochtigheid is zo gering dat water met liters tegelijk uit je lichaam wordt gezogen.

Door dit lege land reizen veel Sudanese per vrachtwagen of per kameel naar het buurland Libië, op zoek naar

werk. In een gebied waar je uren overheen kunt vliegen zonder iets anders te zien dan zand, zand, zand, is zo'n reis een riskante onderneming. Lichamen van mensen die onderweg verdwaalden of van wie het water opraakte liggen als half ondergestoven mummies in het zand, met een kamelenkarkas of een kapotte auto als grafsteen.

Yussuf zei dat hij op weg naar Libië heel wat verdroogde lichamen had aangetroffen in de zandwoestijn, die door nomaden 'het land van de dood' werd genoemd. De vroegste kaartenmakers hadden ook een onaangename indruk van het gebied. In sierlijke letters schreven ze op de kaart: 'Hier wonen duivelse mensen.' Degenen die over meer fantasie beschikten tekenden eenhoorns, of mensen met staarten en hondenkoppen. Sommige wezens hadden wel een menselijk gezicht, maar dan zat het hoofd in de buik en niet op de romp. Zelf had ik die oude kaarten niet gezien, ik ging af op Douglas Newbold, die tot aan de Tweede Wereldoorlog bijna twintig jaar als Brits bestuurder in het noorden van Sudan werkte.

Newbold was een avontuurlijk aangelegde academicus met grote belangstelling voor de Arabische wereld, geografie en archeologie. Hij maakte vele dienstreizen in Sudan met kamelen, soldaten en nomadengidsen en bracht onbekende plekken in kaart. Aangestoken door zijn verslagen en die van andere ontdekkingsreizigers had ik al vaak verlangd naar een reis door Sudan. Vooral Darfur trok me aan, een terra incognita dat tot 1916 praktisch van de buitenwereld afgesloten was geweest vanwege de xenofobe sultans die het gebied bestuurden.

Op de kamelenmarkt in Cairo had ik nomaden uit de streek ontmoet. Kamelendrijvers waren het, tanige mannen met een donkere huid die scherp afstak tegen witte, om

het hoofd gewikkelde doeken. Hun fiere houding, de priemende blik, de leren amuletten en messen die aan hun bovenarmen bungelden, het gemak waarmee ze kamelen in bedwang hielden, aan alles was te merken dat ze in de woestijn thuishoorden en ik voelde een steek van jaloezie als ik naar hen keek. Hun thuisland en de mensen die er woonden namen voor mij mythische proporties aan, want het leek me onwaarschijnlijk dat ik er ooit zou komen. Niet alleen was Darfur gevaarlijk vanwege de vele schietpartijen en overvallen, maar ook verschilden de nomaden en ik in bijna alle opzichten van elkaar. Taal, cultuur, godsdienst, opvattingen over vrouwen, ze vormden barrières die ik nooit zou kunnen slechten.

Na die eerste ontmoetingen zwierf ik vele winters op eigen houtje met kamelen door Egypte. Ik leerde Arabisch, las de koran, leefde maanden bij mensen in een oase en ik begon me thuis te voelen in de islamitische cultuur. De kloof die mij van de kamelendrijvers op de markt in Cairo scheidde werd steeds kleiner en na tien jaar was het tijd om naar Darfur te gaan.

El Mardi hoorde hoofdschuddend de reisplannen aan. De tengere statige man met een wit sikje was mijn enige contactpersoon in El Fasher, en ik hoopte via hem contacten te leggen met stamgenoten die de woestijn goed kenden. Hoewel elke stam afgeeft op de onbetrouwbaarheid van andere hadden de Mahria, waartoe El Mardi behoorde, een redelijk goede naam. In tegenstelling tot bijvoorbeeld de Zagawa, die bekendstonden als notoire kamelendieven. De al wat oudere El Mardi was een belangrijk man in de streek en hij werd vaak geraadpleegd bij geschillen. Zijn gezag ontleende hij aan zijn functie – als parlamentslid zette hij

zich in voor het onderwijs in Noord-Darfur – maar ook aan zijn vermogen om strijdende partijen met elkaar te verzoenen. Met hem als beschermheer wist ik zeker dat niemand van de Mahria mij een haar zou krenken.

‘*Sab*, dat wordt moeilijk,’ merkte El Mardi peinzend op en trok zijn wollen sjaal wat vaster om zich heen. Bij het schijnsel van een grote lantaarn zaten we in de hal van het gastenverblijf waar ik onderdak had gevonden. Ik had de parlementariër verteld dat ik van El Fasher noordwaarts wilde reizen om door te dringen in het bergachtige thuisland van de Berti en de Meidob. Er bestaan statistieken en abstracte staafdiagrammen over de herders en halfnomaden in die streek, gemaakt door wetenschappers en hulpverleners die de gevolgen onderzoeken van de chronische droogte. Maar koele cijfers zeggen niets over hoe mensen werkelijk leven, over hun dagelijkse zorgen, over vreugde en verdriet. Ook televisiebeelden en krantenartikelen over Darfur vertellen maar een deel van het verhaal. Camera-ploegen en journalisten komen af op schokkend nieuws, ze willen uitgemergelde mensen zien en moeders met huilende baby’s aan verlepte borsten. Zodra de toestand is genormaliseerd zijn redacties niet meer geïnteresseerd. De media wekken de indruk dat mensen in Darfur zonder onze hulp ten dode zijn opgeschreven, ze vormen de *white man’s burden* zoals het in het Engels zo mooi heet. Maar de media hebben Darfur pas twintig jaar geleden ontdekt; hoe wisten mensen zich voor die tijd in leven te houden? Ik wilde door hun land reizen, over de savanne en door wadi’s trekken. Hoe zag het er daar uit als de regen was gevallen en hoe verhielden mensen zich tot elkaar? En wat als de zomerse buien uitbleven, wat deden de boeren en herders dan, wat was hun overlevingsstrategie? Daar is maar weinig over be-

kend. De meeste antropologische verslagen over de stammen die ik wilde bezoeken waren lang geleden geschreven, door de Engelsen die Darfur bestuurden van 1916 tot 1956, het jaar waarop Sudan onafhankelijk werd. Informatie van recentere datum, behalve rapporten over het droger wordende klimaat en mediaberichten over honger en geweld, was ik niet tegengekomen.

In Khartoum had ik een vergunning gekregen voor mijn reis door Noord-Darfur, maar niet voor Uweinat, een bergmassief met bijzondere rotstekeningen op het drielandpunt van Sudan, Libië en Egypte. In de wachtkamer van de veiligheidsdienst had ik uren gewacht op een onderhoud met degene die over het noordelijke grensgebied ging. ‘Kom morgen maar terug,’ kreeg ik elke dag van zijn ondergeschikten te horen. Wachten op een vergunning die niet kwam had weinig zin en ik vertrok naar El Fasher, het startpunt van de reis, in de hoop daar het begeerde reisdocument te bemachtigen.

Ik was bezorgd over de vergunning, maar meer nog over wat er zou gebeuren als ik de vergunning kreeg. Uweinat was een grillige klomp graniet midden in een grote woestijn. Hoe moest ik daar aan water komen? Er was een bron, maar die bevond zich op Libisch grondgebied en de Libische autoriteiten wilden me geen inreisvisum geven als ik per kameel de grens overstak. Het land illegaal binnenkomen was geen probleem, maar het waterpunt werd bewaakt door militairen.

Mijn eerste gedachte was om voor het laatste traject naar Uweinat aansluiting te vinden bij een kamelenkaravaan die volgens mijn informatie regelmatig van Darfur naar Libië vertrok. Kamelendrijvers konden aan de Libische kant water voor me halen. Maar als ze al woord hielden, zouden ze

dan voldoende water voor de kamelen kunnen vervoeren? De dieren drinken met gemak honderd liter water als ze dorst hebben en ook had ik heel wat nodig voor de terugreis. Mijn hoofd gonsde van de kansberekeningen en de vele scenario's. In gedachten zag ik mezelf zitten aan de voet van het Uweinatmassief, met uitgehongerde en dorstige kamelen en lege jerrycans. Zou ik gezien worden door een Libische legerpatrouille, dan verdween ik voor maanden in de gevangenis en was ik al mijn kamelen en bagage kwijt. Iets dergelijks was een Duitse wetenschapper onlangs overkomen toen hij op Egyptisch grondgebied door Libiërs was gearresteerd. Van landsgrenzen trok men zich in dit deel van de wereld weinig aan.

'Je breekt je hoofd tevergeefs over betrouwbare kamelendrijvers,' zei El Mardi. 'Er vertrekken geen kamelenkaravanen meer naar Libië.' De risico's van een overval waren te groot omdat bendes vanuit Tsjaad de regio onveilig maakten. De dieven schoten er stevig op los alvorens ze met de buitgemaakte kudde over de grens verdwenen; in Tsjaad waren ze ongrijpbaar voor de Sudanese autoriteiten. Als er al kamelen naar Libië vertrokken, dan per vrachtwagen.

'Huur een ervaren *chabir*, gids, in,' adviseerde El Mardi. 'En gewapende begeleiders. Misschien lukt het je dan om Uweinat veilig te bereiken.' Hij bood aan een gids voor me te zoeken, en zo kwam ik aan Yussuf.

Ontzet staarde ik naar de dikke buik van Yussuf, die zijn *jellabya*, een hemdjurk, helemaal strak trok. Twee onzekere ogen keken me vanuit spleetjes boven een paar volle wangen aan. Ik had al heel wat woestijnguidsen gezien, maar nooit, nooit hadden ze een bolle buik gehad en hun blik was altijd pienter geweest en alert.